

Б. М. Орловський

аспірант Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Науковий керівник С. Л. Стрельцов д-р юрид. наук, професор Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ІНСТИТУТ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Розбудова в Україні соціальної держави в рамках вступу до Європейського Союзу передбачає, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю і їх захист є пріоритетним напрямком кримінально-правової політики української держави. В рамках цього постає питання про необхідність ефективного забезпечення правового регулювання інституту необхідної оборони як гарантії захисту громадянами своїх конституційних прав та свобод на рівні міжнародних стандартів.

Вивченням необхідної оборони в кримінальному праві окремих зарубіжних країн займалися такі науковці, як наприклад І. В. Хохлова, О. П. Шем'яков, С. І. Міронов, Л. М. Гусар та інші. Предметом дослідження цих вчених був інститут необхідної оборони в кримінальному праві зарубіжних країн. В даних тезах автор, спираючись на попередні дослідження,

ставить на меті проаналізувати та порівняти рівень правового регулювання та основні положення інституту необхідної оборони в українському та американському законодавстві та вносить відповідні пропозиції до законодавства України. Актуальність обраної тематики викликана також великою кількістю судових помилок, які робляться судами при розгляді кримінальних справ з питань наявності чи відсутності необхідної оборони при нанесенні тяжкої шкоди особі, що посягає.

Відповідно до ст. 36 Кримінального кодексу України (далі — КК України) необхідна оборона здійснюється шляхом нанесення шкоди — тяжкої (смерть, тяжкі тілесні ушкодження) та нетяжкої (середні та легкі тілесні ушкодження). У США захист (необхідна оборона) здійснюється шляхом застосування фізичної сили, яку можна поділити на смертельну (вбивство нападаючого чи нанесення тяжкої шкоди його здоров'ю) і звичайну.

Відповідно до нашого законодавства нанесення тяжкої шкоди є правомірним, якщо вона відповідає небезпеці посягання та обставинам захисту і у випадках: захисту від нападу озброєної особи; захисту від нападу групи осіб; попередження протиправного насильницького вторгнення до житла чи іншого володіння особи [1, 97].

Відповідно до КК штату Нью-Йорк застосування смертельної фізичної сили можливо, коли особа, що захищається, розумно передбачає, що нападник застосує або ось-ось почне застосовувати смертельну фізичну силу, а також у випадках: коли особа вчиняє або намагається вчинити вбивство, викрадення людини, зґвалтування чи пограбування; коли особа намагається вчинити берглері (незаконне проникнення до житла з метою вчинити злочин); якщо особа, на яку напали, знаходиться у своєму житлі і не є початковим агресором; якщо особа, на яку напали, є працівником поліції, посадовою особою, що наглядає за дотриманням громадського порядку, або особою, яка першою надала допомогу [2, 110; 4, 121].

Аналізуючи ці випадки, можна зробити висновок, що у кримінальному праві США передбачено більше випадків, за якими особа може захистити себе, зокрема — під час здійснення викрадення людини (ст. 146 ККУ), зґвалтування (ст. 152 ККУ), пограбування (ст. 186, 187 ККУ), незалежно від того,

чи була зброя у нападаючого. Також значно більше прав має особа для захисту свого житла, який починається із простої крадіжки з житла і продовжується у житлі, навіть якщо агресор ввійшов до нього оманним шляхом (наприклад відрекомендувавшись соціальним працівником), а не тільки шляхом насильницького вторгнення.

Крім того американське законодавство надає велике значення інституту необхідної оборони при захисті права власності. Так, при захисті нерухомого майна дозволяється вдатися навіть до смертельної фізичної сили, якщо особа розумно вважає, що вона необхідна для попередження чи припинення підпау (ст. 194 ККУ). Для захисту рухомого майна особа має право використовувати звичайну фізичну силу, якщо вона розумно вважає, що це необхідно для попередження чи припинення крадіжки чи спроби нанесення шкоди майну [3, 63]. В Україні правовий режим майна не користується таким рівнем кримінально-правового захисту. Так, зокрема, навіть підпал майна не вважається тяжким злочином і за його здійснення без обтяжуючих обставин, відповідно до ст. 194 ККУ, передбачена відповідальність до трьох років позбавлення волі.

Порівнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що американське законодавство з інституту необхідної оборони є більш зрозумілим “звичайному” громадянину при його застосуванні та надає йому значно більшу ініціативу для захисту своїх невід’ємних прав. Вважаємо, що надання широкої ініціативи громадянину при здійсненні ним права на необхідну оборону повинно стати одним із напрямків сучасної кримінально-правової політики української держави. Також необхідно більш детально регламентувати окремі положення цього інституту, зокрема: по-перше, конкретизувати в КК поняття “протиправне насильницьке вторгнення до житла” під яким, на нашу думку, необхідно розуміти “протиправне проникнення особи до житла чи іншого приміщення шляхом подолання перешкод або опору людей з метою вчинити в ньому злочин; по-друге, визначити зазначені у п. 5 ст. 36 КК випадки “випадками правомірності нанесення тяжкої шкоди” та включити до їх переліку наступний — “захист особи від тяжкого злочину у своєму житлі”, що включатиме в себе випадки, коли особа застала зловмисника у своєму житлі чи іншому володінні, або

коли зловмисник насильницьким шляхом проник до житла і намагався потім вчинити в ньому тяжкий злочин; по-третє, змінити випадок “нападу озброєної особи” на “нападу або погроз озброєної особи, яка намагається вчинити злочин”, оскільки озброєна особа може і не нападати, а погрожуючи застосуванням зброї вимагати, щоб потерпілий, наприклад, “сів в машину” чи виконав інші дії. Слово “напад” значно обмежує в таких випадках ініціативу потерпілого при нанесенні тяжкої шкоди особі, що посягає.

Саме у подальшому розширенні та конкретизації права особи на необхідну оборону ми вбачаємо важливу гарантію захисту державою невід’ємних прав і свобод людини від злочинних посягань, яка повинна стати ще одним кроком уперед по формуванню в Україні соціальної держави.

Література

1. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Отв. ред. Е. Л. Стрельцов. — Х.: ООО “Одиссей”, 2005. — 864 с.
2. Хохлова І. В., Шем’яков О. П. Кримінальне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 256 с.
3. Миронов С. И. Необходимая оборона по уголовному праву Англии и США: особенности регулирования // Государство и право. — 2002. — № 6. — С. 61-67.
4. Гусар Л. Порівняльна характеристика кримінального права зарубіжних країн: необхідна оборона // Вісник Прокуратури. — 2008. — № 2. — С. 119-125.